

MEGEMLEKEZÉS

Hegedűs Attila
(1954–2025)

Búcsú a Névtani Értesítő korábbi szerkesztőjétől

2024 októberének végén a PPKE Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet tagjainak és több külső meghívott kollégának a körében köszöntöttük Hegedűs Attilát hetvenedik születésnapja alkalmából. Ekkor adtuk át neki a tiszteletére összeállított tanulmánykötetet¹ abban a reményben, hogy amit írtunk, méltó az ünnepelthez. Aki jelen volt, láthatta, hogy Attila barátunk, Hegedűs tanár úr beteg. De reméltük, hogy a rá jellemző derű, a még elvégzendő feladatok táplálta kötelességtudat és a különféle helyzetekben többször is megnyilvánuló küzdőképesség átsegíti őt a baljóslatú nehézségeken. Ezért sokakat, mind az egyetemi-akadémiai körökben, mind volt hallgatói között váratlanul ért a hír, hogy Hegedűs Attila 2025. február 16-án, szűk négy hónappal 70. születésnapja után elhunyt. Tanári munkaviszonya 2024. december 31-én szűnt meg, utolsó vizsgáit december közepén tartotta meg, így túlzás nélkül mondhatjuk, hogy haláláig a katedrán állt.

Hegedűs Attila 1954. október 21-én született Vácon, 1973-ban érettségizett a kecskeméti Piarista Gimnáziumban. Két év katonaság után a Piarista Hittudományi Főiskola hallgatója volt, 1977–1982 között elvégezte az ELTE magyar–német szakát. Ezt követően oktatói és kutatói pályája az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén indult, és 1997-ig állt ennek az intézménynek a kötelékében. Különösen proszemináriumi, hangtörténeti, nyelvjárástani és névtani órái voltak népszerűek a hallgatók körében. Neve azonban legszorosabban mégis a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen fonódott össze: az itteni Magyar Nyelvészeti Tanszék 1992-es megalapítása után megbízott előadóként kapcsolódott be az oktatásba, 1996-ban docensként vette át a tanszék irányítását. Ezzel párhuzamosan tanított a Károli Gáspár Református Egyetemen (1993–1997) és a Miskolci Egyetemen (2003–2007) is, így hallgatók százaival ismertette meg a magyar nyelvészet, különösen is a nyelvtörténet, a dialektológia és a névtan kérdéseit. 2000-től 2009-ig a PPKE Bölcsészettudományi Karának oktatási dékánhelyettese volt: abban az időszakban, amikor a magyar felsőoktatást át kellett állítani a bolognai rendszerre, ami addig nem ismert szerkezeti és tartalmi problémák megoldásának kényszerével járt – ő ezekben a küzdelmekben is helyállt. A tudományos pályán tett első lépése az 1979-es OTDK-n díjazott munkája volt, ezt követte az 1983-ban megszerzett, egykor kisdoktorinak nevezett bölcsészdoktori cím, majd 1995-ben a PhD-fokozat elérése. 2012-ben a sikeresen lefolytatott eljárás eredményeként megkapta a habilitált egyetemi docens címet is. 26 éven keresztül, 2022-ig töltötte be a nagy felelősséggel járó tanszékvezetői posztot.

¹ FARKAS EDIT – NEMESI ATTILA LÁSZLÓ – PINTÉR LILLA szerk., *Levéltár – terepmunka – katedra. Születésnapra köszöntő Hegedűs Attila tiszteletére*. PPKE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Budapest, 2024.

Tudományszervezői tevékenysége is figyelemre méltó. Az egyetemi struktúra átalakítása mellett itt kell megemlíteni azt a konferenciasorozatot, amelyet 2009–2021 között Nyelvelmélet és dialektológia / Nyelvelmélet és kontaktológia / Nyelvelmélet és diakrónia címen az ő közreműködésével szervezett meg évenként a PPKE Magyar Nyelvészeti, valamint Elméleti Nyelvészeti Tanszéke. Ezeket az előadásokat, illetve az ezek alapján készült tanulmányokat a magyar felsőoktatási tudományos élet jeles eredményeként tarthatjuk számon.

Hegedűs Attila oktatói és hivatali munkássága mellett gazdag és sokoldalú publikációs tevékenységet is folytatott. Egyetemi tanulmányai során érdeklődése egyre inkább a magyar nyelvtörténet felé fordult, amiben nagy szerepe volt Abaffy Erzsébet és Benkő Loránd hatásának. Számos ilyen témájú közleménye jelent meg az évtizedek során; ezek közül csupán néhányat említek: Középkori leveleink 1541-ig (Papp Lajossal közösen szerkesztett kiadvány, 1991); A 3. személyű tárgyas igerag kérdéséhez (2000); Mi a legvalószínűbb? Kísérlet a *-val/-vel* rag eredetének meghatározására (2010); A *fog* segédigéről (2016); *feje* (2020); és számos hosszabb-rövidebb írás. Fontos fejezetekkel járult hozzá a Kis magyar nyelvtörténet című egyetemi jegyzethez (2013), valamint A magyar nyelvtörténet kézikönyvéhez (2018) is.

Pályafutásának jelentős részét tette ki a magyar nyelvjárásokkal való foglalkozás: a dialektológia (és a szociolingvisztika) terén is számottevő eredményeket ért el. Szülőfalujának tájszóállományát adta közre a Kisnémedi tájszótárban (1992), majd ehhez kapcsolódóan elkészítette a Kisnémedi tájszótár – Hiányszótár című művet (1996), amely tudomásom szerint egyedülálló a magyar lexikográfiában. Számos dialektológiai tárgyú cikk és tanulmány mellett több monográfiát is közreadott, amelyek mind elméleti megalapozottságukat, mind eredményeiket tekintve újdonsággal szolgáltak: Szilágysági nyelvatlasz (Márton Gyula gyűjtését szerkesztőként tette közzé, 2000); A változó nyelvjárás (2005); A vonzatosság a magyar nyelvjárásokban (2012); Kísérlet a magyar nyelvjárások komplex klasszifikációjára (2016). A 2001-ben megjelent Magyar dialektológia című egyetemi tankönyvben több mint 50 lapot kitevő három fejezet fűződik a nevéhez. Az alaktani jelenségeknek és a szókészlet jellegzetességeinek a bemutatása mellett a dialektológiában kevésbé vizsgált nyelvjárási mondattani jelenségek áttekintése is a feladata volt. Ez utóbbi ösztönözte őt a fentiekben említett 2012-es és 2016-os monográfia megírására.

Mind oktatói, mind kutatói munkássága során végig nagymértékben foglalkoztatták a névtan kérdései, amelyekre elmondása szerint Ördög Ferenc irányította figyelmét. Már első írásai is ilyen témákat dolgoztak fel; pl. Tanyanév-vizsgálatok Bács-Kiskun megyében (1980); Kisnémedi földrajzi nevei (1984); Múlató-hegy (1992). Később az onomasztika más vonatkozásaihoz is hozzászólt, a Névtani Értesítő mellett főleg a Magyar Nyelv hasábjain: Mi a tulajdonnév? (1. 1997; 2. 1999); Tulajdonnév-jelentés strukturális szemantikai keretben (2001); Eseménynevek ómagyar és középmagyar kori mikrotoponimákban (2008). Fontos szerepe volt néhány megyei, illetve járási földrajzinév-gyűjtemény anyagának publikálásában is. Az ő közreműködésével jelent meg a Komárom megye földrajzi nevei (1985), a Győr-Moson-Sopron megye földrajzi nevei I. A kapuvári járás (1998) és a Pest megye földrajzi nevei 5. A Nagykáta járás. Mindezeket túl számos névtani vonatkozású – főleg hazai, de több külföldi, német nyelvű – könyvről is avatott ismertetéseket írt, mintát adva arra, miként lehet a jót kiemelni, de korrekten a hibákat is megnevezni.

Névtani, főleg helynévi tárgyú írásai alapvetően a Névtani Értesítőben jelentek meg. Nem volt tehát a véletlen műve, hogy amikor a folyóirat 12. számát követően Hajdú Mihály és Mező András a szerkesztéssel járó teendőket fiatalabb kollégának készülték

átadni, Hegedűs Attilára esett a választás. Ő ezt a feladatot 1991-től előbb szerkesztőként (13–15. kötet), majd felelős szerkesztőként 2004-ig (16–26. kötet) látta el. Ezt követően a Pázmányon megnövekedett tanszékvezetői és dékánhelyettesi elfoglaltságai miatt lemondott a szerkesztői tisztségéről, de a szerkesztőbizottságnak a 46. kötetel bezárólag, 2024 decemberéig tagja maradt. Ekkor egyre súlyosbodó betegsége miatt erről a posztról is lemondott, de elmondhatjuk, hogy haláláig megbecsült tagja volt a Névtani Értesítő községének.

Oktatói, tudományos szervezői és publikációs eredményeit a tudományos közösség különféle díjakkal is elismerte. 1994-ben a Középkori leveleink című forráskiadványért Papp Lajossal együtt megkapta a Magyar Nyelvtudományi Társaságtól a Bárczi Géza-émlékérmét és -díjat, 2002-ben pedig ugyancsak a Társaság adományozta neki a dialektológia terén végzett munkásságáért a Csűry Bálint-émlékérmét és -díjat. 1997-ben elnyerte a Széchenyi Professzori Ösztöndíjat, 2001-ben pedig a Pro Renovanda Cultura Hungariae Ösztöndíjat. 2003-ban az egyetemért végzett munkájáért Pázmány Péter emlékéremmel tüntették ki, 2010-ben pedig megkapta az egyetem Pázmány Plakettjét.

Személyes kapcsolatam Hegedűs Attilával 1988-ban kezdődött, amikor az ELTE-n a Benkő Loránd vezette tanszéken (újra) kezdtem tanítani. Hamar jó szakmai kapcsolat és – meggyőződéssel mondhatom – szoros barátság alakult ki köztünk. Ez még erősebbé vált, amikor hívásának engedve 1994-ben a Pázmányra mentem át oktatni, előbb csak óraadóként, majd 1999-ben a Széchenyi Professzori Ösztöndíj keretében (megtartva az MTA Nyelvtudományi Intézetben levő állásomat). Tanszékvezetőként gyakran megosztotta velem a magyar nyelvészet tanítására, az egyetem korszerűsítésére vonatkozó terveit, az ezek megvalósítása során elért eredményeit, de a felmerült nehézségeket is. Számos publikációs ötletének első „célszemélye” voltam, és mindig megtisztelt azzal, ha ilyen-olyan megjegyzéseimet figyelembe vette a végső változat elkészítésekor. Nagy élmény volt vele közösen vizsgáztatni: korrekt szigorúságát a hallgatók méltányolták, segítőkészségét nagyra értékelték, még azok is, akiket a nyelvtörténet szépségei távolról sem érintettek meg. Egyetemi vagy konferencia-előadásait a megalapozott tudásból fakadó könnyedség jellemezte, amelyhez lényének utánozhatatlan humora és végtelen derűje is társult, amelyet az örökkévalóság hite és várása táplált. A tanszéki szakesteken, de főleg a többnapos, legendásan jó tanszéki kirándulásokon a diákok Hegedűs Attilát olyan oldalairól ismerhették meg, amelyeket talán el sem tudtak képzelni. Focizás közben, verhetetlen pingpongbajnokként, tréfás szó- vagy helynévfejtések alkotójaként – ezekre egykori diákjaink még hosszú-hosszú évek múltán is nosztalgiával gondolnak vissza.

Ahhoz, hogy néhai kollégánk pályafutása során mindazt elérhesse, amit itt csak töredékesen tudtam összefoglalni, olyan családi közeg is kellett, amely megadott neki. Feleségével közel negyvenöt évig éltek hitben és hűségben, öt gyermekük neveléséből folyamatos életerőt merített, és tizenkilencedik unokáját is megismerhette még. A nekik szentelt, velük is eltöltött reménybeli békés nyugdíjas évek azonban nem adtak meg neki. Fájóan hiányzik családjának és mindenkinek, aki szerette és tisztelte őt.

Kedves kollégánk, Attila barátunk, Isten veled!

GERSTNER KÁROLY

tudományos főmunkatárs; ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont, Lexikológiai Intézet, A magyar nyelv nagyszótára munkacsoport; Budapest

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1945-2667>, e-mail: gerstner.karoly@nytud.elte.hu